

## ВЕСНА НАД МОРЕМ

ПОВІСТЬ

ПРОДОВЖЕННЯ \*

Подивися, яка вродлива дівчинка... І як гарно складена, — навмисно голосно, щоб його почула Зіна, промовив ззаду хтось. — Таких далеко не щодня зустрінеш.

— Да, дівчинка, за твоєю термінологією, на ять, — відповів десь уже чуваний голос. — І, знаючи її темперамент, можу з певністю сказати, — вона по всіх статтях на твій смак. Огонь, а не дівчина.

— Ти хіба знайомий з нею?

— Питаєш. З самого Харкова в одному вагоні їхали.

Зіна оглянулася, щоб показати свою зневажливість знайомим безбарвним очам. А від погляду другого — гострого й неприємного — раптом стало ніяково; він наче розрізав сукню на ній, щоб побачити її тіло...

Це було два дні тому й не більш, як одну мить вона бачила ці очі під рясними чорними бровами і невисоку кремезну постать зі смуглим лицем.

Але зараз вона відразу пізнала її, хоч і побачила тільки широку міцну спину, щільно обтягнену білою сорочкою, що злегка коливалася поруч синьої спортсменки Бита. Вони йшли недалеко перед нею по краю мола.

Зіна наче знову почула на собі його погляд і нехотіння зустрітися з ним зупинило її; навіть повернула була назад. Та цікавість переборола — обіперлася на причальний стовпчик, а очі наче прикувалися до рук, відсунутих од тіла, навантажених м'язами, і трохи розставлених, як у дійшлого кавалериста або моряка, ніг — це вони коливали все тіло з боку на бік. Із жвавим розмахуванням рук він розказував щось Битові; іноді зупинявся, щоб висміятися — гуркіт його реготу долітав до

\* Див. Гарт №№ 1, 4 1929 р.



Зіни, — а іноді настільки щільно присувався до Бита, що здавалося, от-от зіпхне його в море.

Його сміх чомусь підняв у Зіни неприємне й зле почуття — на Бита теж: чому він іде з ним обіч і уважно слухає, мов між ними є що спільне... Але коли вони несподівано повернули назад і Бит помахав їй рукою, їй стало ніяково, наче видно йому було, як пильно розглядає вона чорноволосу постать у білій сорочці...

А коли вони підійшли до неї, вона вже насмішкувало зустріла гострий погляд і ледве помітну самовдоволену всмішку:

— Я вже зустрічав вас, — сказав чорноволосий, не ховаючи хугкого бігання своїх очей по ній. — І не раз.

— У вас надзвичайно гарна пам'ять... А я от, на жаль, ніяк не можу пригадати, де саме й як це могло скоїтися.

— Просто ви не помічали мене. Це чудно мені, але це так... За то ви не з тих, що повз них проходиш байдуже. Вперше я побачив вас днів із п'ять тому — ви й Бит виходили з Окружкому й Бит так заговорився з вами, що навіть мене не побачив, хоч я й пройшов зовсім біля вас — чув, як Бит всі напасті скликав на голову вашого секретаря — не позаздрив я йому тоді... А другого дня я йшов за вами до самого вашого дому, а ви ж хоч би раз оглянулися.

Зіна засміялася, помітивши, як перелякано й пильно Бит глянув на нього. Але сама відповіла спокійно:

— Не думаю, що біганину по вулицях за спідницями можна було б поставити собі за заслугу.

— Пробачте, не за спідницями, а за вами... Не винен же, що в вас є щось таке — як магнетом потягло мене слідом. Певний — не я перший отак ходив за вами... А зараз мені є чого радіти: не всім випадає щастя бути знайомим з вами — адже ви по всіх статтях бездоганна, це кожний скаже.

Зіна все також стояла, байдуже обіпершися на стовпчик, наче такі слова їй говорилося часто й стали вони для неї вже докучні. Наче не помічала, що на Битовому



58      лиці кожен м'ясець танцював від бажання, щоб вона побачила його знаки. Але Зіна, ховаючи свою уважність напівзаплющеними очима, ловила всякий рух їх обох і зрозуміла зміст беззвучного ворухіння Битових губ... Ледве не показала своєї пекучої цікавості, вліпивши погляд в різкі риси Киваєвого лица й чорне волосся, що цупкими кучерями спускалися на брови.

Відвернулася й тихо сказала — наче з нудьгою:

— Як усе таки нудно тут — ні цікавих людей, що вміють жити, а не бігати цуценятами за мною з нудстними компліментами, ні веселости... Не розумію, як тут можна жити завжди — взимку, наприклад, коли тут пусто-пусто...

І закусила сміх, побачивши, як стрепенулися Киваєві брови, мов промовили: „Ага“ й потурбовані гірким нерозумінням очі Бита.

— А скажіть, — спитав Кивай, — скільки ви живете тут і кого ви знаєте, крім сірої комсомольської братви, що з таким упевненим розчаруванням висловлюєтеся про наше місто?... Звичайно, тут не столиця. Тут нема тії вулишної метушні, що вам здається веселістю. Але щодо цікавих людей... ви вважаєте за таких тих, що навіть перед смертю не зупиняються, аби б тільки своє взяти?

— Я не знаю, що дала б, побачити щоб хоч одного... я б... я б йому за найкращу товаришку була... Та хіба є в наші часи такі люди? Чудний ви.

— Глядіть же не забудьте цих слів, — поволі відкарбував Кивай. — Бо я доведу вам, що такі люди є. І від такої товаришки напевно не відмовлюсь.

До болю в суглавах Бит стис кулаки, побачивши, як Зініні очі широко розплющуються назустріч пильному поглядові Кивая... Й покірно спустилися, наче став він уже їй за володаря... Кивай обмацав її тіло поглядом і повернув до блідого від напруження Бита лице з перекивленими звичною самовпевненою посмішкою губами і з легкою погордою в очах: він так часто був причи-



ною дівочої боязкості й йому вже трохи докучно з неї. Побачив міцно стулені щелепи Бита й призириливо розсміявся, наче плюнув йому межі очі... А Зінін погляд, повільно підводячися, не міг одірватися від Киваєвої постаті й знову надовго зупинився на його обличчі.

Бит отямився від гучних і несподіваних викриків над самим вухом:

— Московські й харківські газети! Найсвіжіша халва! Вмер, умер, умер... подробиці в сьогоднішньому номері! „Правда“, „Звестія“, „Комуніст“! Ось вона — оріхова халва... Ваньку, купуй газету — інтересна.

Непомічений ніким, до них підійшов низенький хлопчик з коробком, щерть наповненим загорнутими в прозорий папір шаточками тянучки й з газетами під пахвою; його хитрувате обличчя по-приятельському підвелось до Битової похмурости.

— А, це ти, Чади́чку. — Бит примусив себе сказати це весело. — Ну, давай „Комуніста“, — все одно ж не скажеш, хто там такий умер... Як живеш?

— Т... так собі, — заікнувся хлопчик, — не д... дуже гарно. Батько й досі без роботи сидить, а халва зараз подорожчала — шість гривеників усього на сотні заробляю... Баришне, візьміть халви — покуштуйте, так в мене тільки й братимете — смачна.

— Грошей з собою не прихватила, — посміхнулася Зіна, — то б неодмінно взяла.

— Я вірю — по вашому обличчю видно, що взяли б. Д... другим разом візьмете, а зараз нехай оцей у білій сорочці для вас купить — він багатий... Биток узяв би, та в нього кишені з дірками — п'ятак на газету раз на тиждень буває.

Кивай мовчки витяг і поволі розгорнув товстий гаман, щоб Зіні видно було, як його туго набито грішми. Довго перебирав їх пальцями, а найшовши гривеника, кинув його хлопцеві в коробок з халвою.

— Дай баришні халви на всі й одкочуйся подалі... Прошу, виберіть собі.



— Виберіть собі самі — я не хочу, — насмішливо відповіла Зіна. — Й боюся, що ви взяли на себе надсильне завдання: ті люди, що про них ми говорили, гаманами напевно не чваняться. — І, не звертаючи уваги на його закушену губу, повернулася до хлопця. — А ти постій. Все одно народу тут зараз мало — торгівлі ніякої, а я хочу з тобою познайомитися.

— Я т... теж. Щоб ви не забули взяти в мене халву або газету.

Повз пройшла мовчазна купка матросів з „Леді Мебль“ у незвичних для їх плеч цивільних костюмах — у них вони здавалися недолучними й довгошиїми — й ковбойських брилях: двоє з них несли рукавиці для боксу. Побачивши Зіну, всі як по команді познімали свої брили, привітаючи її веселим оскаленням зубів. Крім одного — ледве помітно кивнув Киваєві й трохи відстав од своїх товаришів. Кивай повернувся до Зіни, не помічаючи, як пильно розглядає матроса Бит.

— Ну, до побачення... Не забудьте ж своїх слів, бо я все таки доведу вам своє.

— Дорого б я дав, щоб узнати, які в нього справи з англійцями, — сказав Бит, коли Кивай порівнявся з матросом і пішов з ним обіч.

— Я т... тобі й задаром можу сказати, — тихо сказав хлопчик. — Матрос з Англії т... товару привіз, а кому ж, крім Кивая, його продати — він же тут найголовніший контрабандист.

— А ти звідкіль про це знаєш?

— А чого я т... тут не знаю? В нього ціла компанія. Знаєш, як іти по Волошській вулиці, т... ак є там т... така кав'ярня — „Ланжерон“: ото де столики по всьому пішоходові розставлені. Хазяїн її — одноногий; вічно, коли б не йшов, у доміно грає. Т... так у нього вони все добро переховують. А син його — ти його, мабуть, знаєш: у сірому костюмі, такий — пика без причини просить кирпичини — він завжди на північ возить ту контрабанду. Оце днями з Москви повернувся... Т... тільки



ти, Ваньку, не дзвони, й ви, баришне, теж. А то вони й вас обох і мене пришиють — вони т... такі.

— Ну, а все ж таки, — спитала Зіна, — звідкіль ти так гарно все про них знаєш. Чи не з їхньої ти часом компанії?

— Я з контрабандистами компанії не водив і вести не хочу. Он Ванько знає — я піонером був... А що я все знаю, так хоч би й Кивай — думає, що я маленький, ну, розмовляє при мені про свої пригоди, наче я такий вже д... дурний і нічого не розумію.

— А чому ти зараз не піонер?

— Викинуто мене... Коли батько почав на біржу ходити, так нам усім їсти нічого було, а нас аж п'ятеро. Батько, значить, мати й ще менших за мене двоє. Ну, я й вийшов на вулицю з халвою й газетами... А хлопці подумали, що я спекулянт, і викинули мене з загону... А по правді розібрати, т... так який з мене спекулянт? Рідко, коли карбованця за день зароблю — шість, сім гривеників... Почув я оце, що в Мелітополі цукор дешевий. Т... так д... думаю продати на базарі свої нові штани та туди гайнути. Є в мене один знайомий кондуктор — попросю, щоб він мене задаром провів. Накуплю цукру, продам його тому караїмові, що оцю халву варить, може й зароблю. Куплю тоді собі не тільки штани, а й сандалі. Як ви думаєте, може це бути?

Сонце сіло за велику чорну хмару, що вилізла на небо з-за гір, сутінки квапливо насувалися на море й маленька згорблена постать хлопця здавалася плохим привидом, а тихий голос його заглушався гучним шарудінням хвиль... Бит нерухомо стояв на краю мола, — зосереджено думаючи щось, а коли хлопець замовк, підійшов до нього.

— От що, Чадику. Ти спекуляцію на цукрові з своєї дурної голови викинь краще — все одно нічого з неї не вийде. А коли хочеш знову зробитися піонером, так послухайся мене. Між ділом прислухайся та придивляйся, що Кивай робить та говорить. І все мені передавай. А коли я Кивая з усією його компанією заховаю



62 в ДПУ, так хто тобі зможе сказати, що ти зробив не по-піонерському?... Значить, допоможеш мені в цій справі?

Чадик неспокійно озирнувся, щоб розглядіти схованих густими сутінками прохожих, і відповів пошепки:

— І здоровий ти вже, Ванько, а голова в тебе, як пень, дурна. Хто ж таки кричить на весь порт про таке діло? А що як збоку йде хто з Киваєвих товаришів? Тоді ж тобі ані ногою на вулицю ступити вночі — уходокають і оглянутися не встигнеш... Ну, як же це ти так?

— Добре, добре. Таки будеш стежити за Киваєм?

— А чого ж? Можна... Т... тільки ти певний, що його запроториш, і я буду піонером?

— При ній кажу тобі — будеш... Гарно б ти тільки придивлявся, а сам непомітний був, щоб на тобі ніякої підозри з їхнього боку не було.

— Гаразд — мене не вчити... Ну, завтра тебе тут побачу, так розкажу тобі, коли що буде. А зараз бувай здоровий — бачиш, як багато народу насунуло, а я ще нічого не продав. До побачення й ви. Глядіть же, ні в кого халви не купуйте, бо в мене найкраща.

Зірвався з місця й одразу зник; деякий час дзвінкий і вже незаїкуватий голос долітав назвами газет і вихваленням оріхової халви.

Зіна й Бит постояли ще трохи біля причального стовпчика, думаючи кожний про своє, потім разом повільно пішли вдовж молу. Бит закрив руки за спину, іноді мовчки поглядав на неї, але за чорнотою сутіння не помічав трохи насмішкливої посмішки, що нею вона зустрічала його погляди...

Морочна хмара нерухомо нависла над ледве помітними вершинами гір. І раптом розкололася яскраво блакитною кривулькою блискавиці, що на коротку мить зірвала сутінки з моря — назад вони впали безпросвітною пільмою. Осліплена нею, Зіна ухопила Бита за руку. Але звичної міці не почула, наче не його це рука — вона мляво впала, як тільки Зіна випустила її. З гіркою по-



смішкою пішла далі, мов підштовхнута вибухами грому, що жваво розкотився по небові...

Спалахнули портові ліхтарі, пошматувавши темряву над молотом. Бит повернув своє лице до моря, щоб не побачила його Зіна, й, намагаючися голос свій зробити спокійним, спитав:

— Думаю, що Кивай не почує від тебе про мої плани й про стежіння Чадика?

— Що таке?— вліпила очі в його потилицю Зіна.

— А те, що я не сліпий і бачу, що тобі тепер зовсім не цікаво підтримувати мої плани. Звичайно, Кивай сильний хлопець— дасть кому кулаком в груди, так з того душа геть; та й слава про нього— хоробрий і спритний контрабандист, повний гаман грошей та інше. А чого хіба ще дівчині треба?... А я, дурний, думав, що ти не така, як оті всі задержівістки...

— З чого це в тебе такі ревності?

— Які там ревності... В комсомольця не може бути ніяких ревностей... Просто мені кривдно, що ти не така, як я про тебе думав— за найкращого друга тебе вважав... Невже таки нема на світі такої дівчини, щоб заради туги набитого гамана не проміняла б своє комсомольство... і своїх товаришів?— Зіна розсміялася.

— Ех, Биток ти мій милий. Ну й дурний же ти, от їй же право.— Зіна взяла його голову й повернула до себе; на неї глянули повні болю очі.— Як же тобі не сором думати про мене отак? Варт було б розсердитися на тебе за це, ну, та що з тобою поробиш, коли нічого і ніяк зрозуміти не можеш... Адже я хочу, щоб Кивай зав'язав собі голову через мене, й, думаючи, що я буду його, розказував мені про всю свою хоробність та хитрість. Хіба ти думаєш— це зайво для нашої справи? І як ти тільки міг подумати, що оцю дурну голову з русим шовковим волоссям я проміняю на цупку щетину й малпоподібну постать Кивая?

Бит жадно слухав її й лице його відразу засвітилося радістю. З веселим сміхом з усієї сили стиснув їй руку.



— Ні, ти правду кажеш? Значить, не даром свій човен я хотів назвати „Зіркою“, бо твоє ім'я... Ну так нехай лічить Кивай дні, що йому лишилися на гулянку! Гляди ж, Зіно, влаштуй так, щоб ми їх усіх одразу накрыли. І Іванецькому, й Германові бороди пришиємо.

Він ще говорив щось, але вона не почула — над головою загуркотіло, вибухів рознеслося над морем. Скотився з гір вітер, ударив Зіну в обличчя першими холодними краплями дощу й рвонувся в море — навздогін за громом. Підхопив, закрутив у темряві жалібливе скиглення чайок і плюснувся об мол першою важкою хвилею... Турботно заметушилися прохожі, ховаючися від грози, а Зіна прикрила руками виріз на сукні — хворобу ще не вигнано цілком з грудей, — і квапливо сказала:

— Виходить — до побачення... Ні-ні, не проводжай мене — без тебе скоріш дійду... Хотіла з тобою поговорити відносно організації безбожницької живгазети. Ну, та завтра ранком приходь до мене. До речі, в мене й літературу візьмеш для своєї доповіді. Прийдеш?

— Обов'язково. Про Кивая теж слід було б поговорити.

— Поговоримо... Ну, бувай...

... Гроза розбурхалася не над головою — зелені, сині й червоні блискавки люто шматували небо десь над морем, над містом же завмирала тільки знесилена гуркотнеча грому. Дощу не було — вітер зрідка розкидав захоплені ним краплі; завивав проміж будівель порту й розбивав об нерухомий мур молу важкі хвилі.

Бит бродив по спустілому молу, а думки його, мов захоплені вітром, відкілясь налітали, крутились навколо голови й знову летіли в пільму, блискавка освітлювала то радісну його всмішку, то задумливо похмурені брови. Довго дивився на вогник маяка: яскравою червоною зіркою горів він на вході до порту — нерухомо й не затухаючи, байдужий до вітру. Несподівано вогник мигнув — в розсіченій блискавкою пільмі здивований Бит побачив нахилене вітром вітрило баркасу — це воно закрило на мить маяк; баркас прошмигнув повз Бита



й зник за рогом мола. Зацікавлений Бит пішов за ним, але в бухті порта рипіли в легкому коливанні пришвартовані до молу судна й не давали розглядіти воду за собою. Подумав був, що загубив баркаса, але раптом побачив його в перемежці проміж трьохщоглової торгової шхуни й портового катера — він причалив до останнього якраз під бортовим ліхтарем, і видно було, як одягнені по-військовому люди видиралися на палубу під хрипкувату, мов у старого морського вовка, Германову лайку.

Коли всі люди перейшли на палубу катера, лайка вшухла, а трохи згодом темна тінь пройшла по місткові, перекинутому з молу на катер, і широкими ступенями пішла в пільму. Бит кинувся за нею й просунув руку під мокрий рукав Германа. Той зупинивсь на мить од несподіванки, але, пізнавши Бита, без привітання почав гнути лайки на дощ, що через нього він тепер принаймні тиждень буде з нежиттю ходити... Полегчивши в такий спосіб свою душу, спитав:

— А якого чорта оце ти тут, мов божевільний, блукаєш?

— Блукається, значить... А от знаєш, Германе, ти таки пошився в дурні. Я вже можу довести, що Кивай серед контрабандистів вроді як ватажок. Знаю навіть, де вони добро переховують і одного з контрагентів. Як це тобі подобається?... А ти ловиш різну мілкоту та й думаєш, що цим нищиш контрабанду. Коли ж тут працює ціла організація.

— А ти все про своє? — насмішкувато промовив Герман. — Ти таки справді рішив стати Шерлоком Холмсом?

— А ти таки справді не хочеш слухати, що я тобі говорю?... А втім, як хочеш — твоя справа. Май все ж таки не увазі, що я, вистеживши Кивая, піду просто в ДПУ й скажу там, що ти ніякої допомоги мені не дав. Подивимось, що тобі твоє начальство тоді заспіває... Ну, а як прийду я до тебе й скажу: „Германе, візьми людей і ходім зі мною: там то й там то контрабандисти роблять то-то“. Яку ти мені відповідь даси?



— Окрім усяких жартів, ти справді щось знаєш? — не відразу й вже серйозно спитав Герман.

— Знаю. Звичайно, у мене не цілком точні відомості — не встиг ще перевірити їх. Але в мене на це є певна можливість... якщо Округком не пошле мене в Сеїт-Елі. Іванецький проти мене великий зуб має й прислав наказа осередкові, щоб мене відкомандировали в його розпорядження. А ти ж розумієш — їхати зараз, коли Кивай почав уже клювати, ніяк не охота. Всього б тільки на півтора-два тижні затриматися... Ну та чорт з ним... Якщо встигну дістати ці відомості до від'їзду, я зараз же прилечу до тебе.

Що ж ти мені тоді скажеш?

— Приходь. Моя відповідь залежить від тих відомостей, що ти принесеш. А щодо від'їзду — раз так справа, так думаю — його можна трохи відстрочити; у всякому разі я скажу кому слід у ДПУ, щоб воно звернулось з відповідним проханням в Округком. Чому б приятеліві не дати змоги побавитися... Тільки думається мені, що коли б Кивай був таким, як ти його розписуєш, ми б давно вже знали про нього.

Вони вийшли з порта й розійшлися.

Бит повільно побрів додому... Але не встиг він пройти й сотні кроків, як заїкуватий Чадиків голос гукнув його ззаду.

— Я побачив, як т...ти пройшов під ліхтарем, що біля воріт порта, і побіг за тобою — розказати... Т... темно було, вони й не помітили, що я в них за спиною стою — Кивай і той — у сірому костюмі. От значить сірий і питає про ту дівчину, що сьогодні була: „Ну, як вона тобі?“ Кивай і каже: „Дівчина — комар носу не поточить. За таку в Стамбулі доларів вісімсот можна дістати, а то так і всю тисячу“... Вони там іще щось говорили, та не по-нашому — я не зрозумів.

— Угу, — тихо промовив Бит, — вони й таким ділом не сидують. Так... Ну, а ти, хлопче, молодець!



Густий і тремтячий бас пароплавного гудка, що розкотився по заллятих яскравим сонцем вулицях міста, розбудив Зіну. А коли він одгудів, через розчинене вікно до неї донісся гучний гомін — у татарській кав'ярні на протилежному боці вулиці повно народу: значить, день давно на дворі... Мама вже на роботі — в сумежній кімнаті на столі холодний самовар і неприбраний посуд. А стрілка годинника давно вже забралася з дев'яту годинку... І як це вона могла так заспатися?

Хутко схопилася з ліжка й накинула сукню, щоб підбігти до самовару: його вид розбудив у неї голод; вчора вона заснула без вечері.

Але раптом зупинилася, здивовано розплющивши очі. На лутці лежав великий букет із сріблястими крапельками води, ще не висушеної сонцем, на різнобарвних пелюстках... Нерішуче взяла його в руки й довго стояла, не розуміючи, хто б це міг покласти його сюди — здається, в неї нема знайомих, що могли б заплатити за букет з таких дорогих квітів.

Пальці, що тихо перебирали їх, раптом наткнулися на щось цупке... обрізаний прямокутником блідофіялковий картон зі старанно виведеним написом: „Красивіший, ніж оці квіти, на пам'ять про першу нашу зустріч“.

З неприємним почуття, кинула букет назад на лутку... Нерухомо стояла, бгаючи картон рукою, вліпившись зупиненим поглядом уд икийв иноград, що нерясно оплітав веранду татарської кав'ярні. І несподівано зрозуміла, що крізь той виноград чийсь чужі очі стежать уважно за кожним її рухом... Вхопила квіти знову, щоб устроїти в них глумливу всмішку... Для того, що сидів, схований тінню дикого винограду, зробила вид, що ніяк не може намілюватися з краси букету — завмирала, вдихаючи його задушні запахи, розглядала його широко розплющеними, радіми очима з усіх боків. І той, упевнений у своїй непримітності, розсунув трохи



68    листя і зрадницьке соняшне світло вимальовало різкі риси Киваєвого обличчя... Зіна обережно поклала букет і хутко пішла в другу кімнату, щоб за хвилину повернутися з кухликом, наповненим водою. Поставила його з букетом на столик біля ліжка й старанно виправила зім'яті пелюстки, нашла для нього найбільш мальовниче становище — для того, щоб Кивай вірив у її зачарованість од його несподіваного подарунка... Наче через силу відірвалася од квітів; оглядаючися на них на кожному кроці, пішла до столу, і, сидячи за склянкою майже холодного чаю, побачила, як вийшов Кивай з кав'ярні й пішов поволі геть з самовдоволеною посмішкою...

П'яти хвилин не пройшло після цього, як нерішучий стукіт у зовнішні двері доповів про прихід Бита.

Він був у неї вперше, в кімнату зайшов невпевнено, одверто розглядаючи незвичну для нього обстановку. Мовчки сів на стілець біля столу, з несхованою цікавістю подивився на її їжу — Зіні в цьому мовчазному розгляданні почулася якась ворожість.

— Так от як ти живеш! — нарешті промовив він.

— Тобі не подобається? — задержувато глянула на нього вона.

— Ні, подобається... В тебе красиво. Картинки оці дуже красиві, тільки от через них для лєнінового портрета місця на стінці нема. Знов же он, у тій кімнаті, біля ліжка — квітки. Я, наприклад, не став би гроші кидати на отакі дурниці.

— Он як навіть?... А чому б картинкам і не висіти? Вони ж задовольняють мою маму — свою хазяйку, а я тут вроді як у гостях... Ну, а квітки — не можу ж я викинути на вулицю Киваїв подарунок!

— Який такий Киваїв подарунок? — здивовано вигукнув Бит.

— Чому ти так дивуєшся? — навмисно, серйозно відповіла Зіна. — Хіба Кивай з тих, що зупиняються на півдорозі? Адже вчора він так упевнено висловлювався, що знайде шлях до мого серця... Ну, скажи, яку



дівчину не полонив би він, коли б вона, прокинувшись, несподівано побачила такий дорогий букет? „На пам'ять про першу нашу зустріч“.— В Бита було таке розгублене обличчя, що Зіна не втримала сміху. — Ти знаєш, він сидів напроти, в кав'ярні, щоб побачити, яке це утворить вражіння на мене. Я тут цілу кінотрагедію розіграла, щоб він був добре певний: варт йому зробити ще щось подібне і він мене голими руками візьме.

Бит похмуро глянув на веселе її обличчя, на блискучі від сміху очі й сказав:

— Ой, Зіно, боюсь я, що це іграшки з огнем — опечешся. Я вже й не радий, що замішав тебе в цю історію. Справився б сам...

— На твій жаль — пізно ти розкався. Зубами тепер не відірвеш мене від цієї справи. І замість собі надалі: буде проміж нас сварка, якщо ти отак головою хитатимеш. Не клопочись за мене — не люблю я цього. А коли взялися за діло, так...

— Гаразд. Скажи тільки, що ти власно хочеш зробити?

— Невже це так незрозуміло? Здається, в нас ще вчора про це розмова була...

— Ну, а все ж таки?

— Хочеться мені трохи розширити наше первісне завдання: піймати не тільки одного Кивая, а й усю його бражку. Адже коли ми викажемо тільки одного Кивая, так контрабанда ніскільки не зменшиться — він нікого не видасть, як і його ніхто не видавав, а на його місце знайдеться завжди новий ватажок... А одним ударом знищити всю організацію нам буде легше, коли між ними буде наша людина. Ну от — цією людиною хочу стати я. Тепер розумієш?

— Розумію... — Бит задумливо дивився на неї. — План гарний — якщо тобі пощастить... Між іншим, послухай невеличку історію: вона трапилася рік тому... В Києві минулою весною пропала одна дівчина — учениця останнього курсу якоїсь профшколи, років так



70 сімнадцяти, вісімнадцяти. Кажуть, красива була дівчина... Одного разу вийшла вона з школи після занять, а додому не прийшла. Цілком зрозуміло, що батьки її та й школа такий тарарам підняли, що весь Київ до гори бриком перевернувся. Міліція, розшук, навіть ДПУ — все схопилось на рівні ноги. Все місто було перерите, але дівчина наче в повітрі розпустилася. Каррозшук тьму-тьмущу телеграм розіслав по всіх кутках Союзу: немислимо ж, щоб жива людина так таки зникла — і ніяких... Місяців через два в Київ прийшла відповідна телеграма, що на наш берег викинуто труп — пізнати його вже не можна, але деякі ознаки збігаються з розісланими прикметами зниклої дівчини. Її батьки кинулися сюди й розпухлий від морської води, в подертому на клоччя одягові, труп визнали за свою дочку...

— Сумна історія, це дійсно, — злегка посміхнулася Зіна. — Але що ти нею сказати хочеш?

— А те, що вчора Чадик почув, як Кивай оціняв тебе по стамбульському курсові. Ну, а мені ніяк не хочеться, щоб тобі, як тій дівчині, довелося стрибати в воду, коли вони тебе повезуть морем — на продаж.

Ці тихо й спокійно сказані Битом слова наче обухом ударили Зіну.

— Ти хочеш сказати, — обурено вигукнула вона, — що в Радянському Союзі можлива крадіжка дівчат для продажу закордонним розпусникам? Не може цього бути! Не може!

— Я й сам до вчорашнього вечора не хотів вірити — мало з яких причин та дівчина опинилася на дні моря. Але як же ти тоді з'ясуєш Киваєві слова, що за таку, як ти, в Стамбулі можна взяти доларів вісімсот, а то так і всю тисячу?... Зауваж собі — мені й Чадикові тут нема рації брехати... І на мою думку — краще за все відмовиться тобі від цього пляну...

— Навпаки! Раз вони такі мерзотники, ми повинні всі сили покласти, щоб жодного з них на волі не лиши-



лося... Тепер я цілком певна, що Кивай не відчепиться від мене. І нам неодмінно треба це використати.

Несподівано біля вікна залунав веселий сміх Самоїленка.

— Ну, й кричиш же ти, Зінко, — на всю вулицю чути. А що якби не я оце стояв, а Кивай? Краса... Між іншим, можна залізти до тебе? В мене тут ціла гора новин...

— Іди до дверей — зараз одчиню.

— Охота була! Я й так увійду.

Він спритно перестрибнув через лутку й підійшов до столу.

— От що зветься до речі втрапити — люди ще тільки чай п'ють. Так заразом налий вже й мені шкляночку — я такий, що від їжі ніколи не відмовляюся... Що? Холодний? Юрунда... Наливай. Чи, може, тобі шкода?

— Та на, пий — хоч увесь самовар. — Зіна присунула до нього шклянку з чаєм, хліб і масло. — І викладай швидше, що там у тебе за новини.

— Почекай — не все відразу. Дай поперед пошамати. — Він напхав собі повний рот хліба, але не втерпів і заговорив, не розжувавши: — Вчора я одержав з Округому аж два папірця... Перший — пропозиція нашому осередкові виступити на майбутньому тижні з чимнебудь у клубі. Тільки не з доповіддю — цю роботу бере на себе сам Іванецький... У наш порт приходить „Інтернаціонал“, ну, а ми, весь комсомол, як шефи, повинні zorganizувати йому достойну зустріч... Що ти, Зінко, на це скажеш? А ти, Ваньку? Встигнемо хоч дрібничку яку приготувати? І яку саме?

— Термін короткий, — покрутила головою Зіна. — Ну, та думаю — не підкачаємо... Якраз я думала поговорити з Битом про організацію безбожної живгазети. Коли це підійде, так можна й матеріял зараз же підібрати. А післязавтра на зборах гуртка поговоримо з хлопцями — надіюсь, що вони жваво візьмуться за цю справу.



72 — Певний у цьому, бо наша братва не байдужа до того, щоб зайвий раз довести Окружкомові, що ми не такі вже й слабкі, як там про нас думається. А от щодо матеріялу, так не знаю, чи встигнемо його зараз підібрати. Бо другий папірець — це наказ тобі, Зіно, з'явитися сьогодні о дванадцятій годині перед світлі очі Іванецького... Він таки здогадався, мабуть, що це ти навчила мене послати замісто Бита витяг з протоколу. Ох, і буде ж тобі...

— От що, товариші, — перебив його Бит. — Не знаю, як вам, а мені дуже ясно, що запропонований нам виступ — це просто бажання Іванецького посадити нас у калашу. Ну, а коли справа так повернулася — ми, на мою думку, повинні із шкіри вилізти, а сорому не набратися. Ми повинні довести Іванецькому, що за тиждень можемо таке вдіяти, чого він за рік не встигне зробити... Треба ось що: поки ти, Зіно, будеш там з ним розмовляти, я й Самойленко всіх наших хлопців вибігаємо. Партосередок сьогодні пропустимо, а зберемо наш гурток сьогодні ж. За дві години до зборів ми зайдемо до тебе й, думаю, встигнемо підібрати матеріял. Як ви на це дивитесь?

Зіна кивнула головою, а Самойленко додав:

— Гаразд. Ось тільки чай доп'ю й підемо. Збірайся, Зінко, й ти — разом рушимо.

## XII

Офіційно, чемним рухом руки Іванецький показав Зіні на стілець біля столу, а сам знову схилив голову над невеличкою купкою папірців.

Деякий час Зіна терпляче спостерігала, як уважно читає він їх, зламуючи іноді тишу кабінету одноманітним угуканням і рипінням пера — він, здавалося, зовсім забув, що вона сидить проти нього. Але скоро це стало сутужно й, не ховаючи зла, що раптом розібрало її, Зіна гостро сказала:



— Ти що — тільки за тим і покликав мене, щоб я очі на тебе витріщала? Ну, так така праця мені не дуже до вподоби.

— Одну хвилинку, Зіно, — з пробачливою всмішкою відповів Іванецький. — Тут у мене дуже екстрена справа — я її зараз кінчу.

Хвилини з три його пенсне ще виблискувало над папірцями, жодного разу не підвівшись. Нарешті відсунув їх обережно, відкинувся потомлено на спинку крісла й сказав, дивлячися кудись поверх неї.

— Річ ось у чому. Після того, як ти була направлена в осередок будівників, спілчанська дисципліна там стала ще гірша. Яскравий приклад — уперта нехить одкомандирувати Бита в наше розпорядження. Раніш нічого подібного будівники не вибрикували... І зараз я покликав тебе спеціально за тим, щоб офіційно попередити: коли наказа Окружкому не буде виконано негайно, так я буду примушений порушити перед ОкрКК питання про тебе, Бита й бюро осередку.

Зіна здивовано вліпила в нього очі, але його лице було нерухоме, а голос звучав суворо й рішуче. Закінчив і забарабанив пальцями по столі, не звертаючи уваги на Зініну похмурість і міцно стулені губи.

— Так, — не відразу відповіла вона, — коротко й досить ясно... Але для мене не цілком зрозуміло. Наші розмови — одна після наради безвірників, а друга після екскурсії на пароплав — залишили в мене таке вражіння, що тобі здорово хочеться, поперше, поїхати в Вуз і Бита ти використовуєш виключно для того, щоб тебе знову на секретаря не було обрано; а подруге — ти вважаєш Бита за гарного комсомольця, що лише трохи ухилився від правильної комсомольської лінії... Тепер же ти хочеш заслати його в якесь село до греків за чорт-зна-скільки звідси. Навіщо?.. А коли осередок уперся, бо Бит йому аж он як потрібний, а коли Бит розпочав боротьбу проти контрабанди, ти його, бюро й мене за компанію під КК підводиш. Хіба



74 останніми днями трапилось у нас щось некомсомольське, за що ми повинні відповідати?.. Абсолютно не розумію ні тебе, ні чого ти цим хочеш домогтися.

— Дисципліни в організації — тільки... Ти, здається, сама недавно говорила, що ми не зборище безпритульних... Ну, так от...

— А ти знаєш прислов'я про дурня, — прикро перебила його Зіна, — що богу молиться? Тобі не здається, що ти так само намагаєшся собі лоба розбити?..

— Слухай, Зіно, — злегка покривився Іванецький, — мені зовсім не хочеться псувати взаємин ні з тобою, ні — повір мені — з Битом. Ти зараз просто не хочеш зрозуміти мене й верзеш дурниці... Бит так само не хоче мене зрозуміти: вважає, що я неправильно секретарюю.

Але невже те, що він піонерський загін послав по німецьку газету, правильне?

Зіна замислено, але пильно глянула на Іванецького. Крізь шкло пенсне на неї дивилися засмучені очі, стараючись довести їй свою правоту. І Зіна, що хотіла вже розсміятися й іронічно кинути, що подібною лірикою Іванецький ні в якому разі не змінить її думок про нього, згодилася з ним:

— Ти правий, Іванецький... але тільки наполовину: ми одне одного не розуміємо. Я зараз постараюсь зрозуміти тебе, але зрозумій же й ти мене: Бита не можна командирувати до греків.

Іванецький відкинув голову на спинку стільця й повільно провів рукою по чолю — чи для того, щоб одкинути назад непокірне волосся, чи для того, щоб зняти з нього якусь невидиму вагу.

— Ну, гаразд, — тихо промовив він. — Давай тоді це питання — про Бита — розберемо детальніш... Чи вважаєш ти осередок будівників за справжній комсомольський осередок?

— Я там не бачила нічого такого, що плямувало б хлопців, — невпевнено відповіла Зіна.



— От! А я бачив... Коли ж ти мені не віриш, давай поговоримо за це в присутності Бита — йому вистачить хоробрости підтвердити всі свої вчинки.

— Я й без Бита можу тобі повірити.

— Повір так само й у те, що ніякої ворожнечі я до Бита не почуваю.

— Це значно важче, — посміхнулась Зіна.

— Ну, тоді послухай... Я вже говорив тобі, що до того, як я став секретарем, було в мене з Битом велике приятельство — таких сварок, як зараз, проміж нас ніколи не випадало. Я знаю, ти не повіриш, а отже мені дуже шкода, що мої з ним взаємини так спогадалися. Почасти я сам винен у цьому, але не можу я втриматися, коли він починає верзти всяких нісенітниць, і відповідаю йому так, як ото ти чула. Воно, звичайно, краще було б по душі з ним поговорити, щоб він зрозумів неправоту багатьох своїх учинків... Ну та не в тому річ... Він намагається скинути мене з цього місця. Це — ти знаєш — не перечить моїм плянам, я лише радий буду. Але дуже мені хочеться, щоб Бит раніш, ніж замінити мене, мав би хоч невеличке уявлення про те, як йому взятися до роботи, мав потрібний для цього досвід, а найголовне, упорався б з своєю розбещеністю. Не хочу я, щоб він приніс сюди всю свою невтриманість і надто велику любов до всяких авантур. Я сам не дуже втриманий і на своїй шкірі почуваю, як це шкодить роботі. Виключно через це я його й посилаю в Сеїт-Елі — місяць звичайної, впертої, буденної праці надасть йому внутрішньої дисципліни й навчить його стримувати себе, коли слід... Власне за цим я й покликав тебе: довести, що крім добра я нічого Битові не бажаю. Нема розуму в тому, що ви його в себе маринуете, як нема розуму й у його останній авантурі з контрабандистами... Ну скажи: хіба неправий я?

— Ти Бита знаєш краще, ніж я, — замислено відповіла Зіна, — і, посилаючи його в Сеїт-Елі, ти, я думаю,



76 знаєш, що робиш... А от щодо контрабандистів, так тут ти вже цілком неправий.

Тут ти помиляєшся.

— Не помиляюсь я, Зіно... Ну подумай сама: замісто того, щоб робити своє діло, весь осередок перетворюється в якихся пінкертонів і ганяється за тим, чого може насправді й не існує. Бит має таку багату фантазію, що ці контрабандисти могли йому просто примерщитися. Адже сміявся ж із нього командир погранбатальйону.

— Але в тому то й річ, що йому це не примерщилось: контрабандисти існують. Ти от послухай, що вчора ввечері було.

— Ну?

Посміхаючись, Зіна розказала йому про вчорашні пригоди на молу й сьогоднішні Битові оповідання.

Іванецький вислухав її, постукуючи пальцями по столі, а коли вона скінчила, мовчки дивився на білу хмарку, що поволі пливла небом повз вікно. Потім кинув своїм думкам і звернувся до Зіни:

— Ну, раз така справа, так вам лишається передати ці відомості ДПУ, а воно само вже краще за вас зуміє всю ту ватагу піймати. Коли ж ви всім осередком почнете за контрабандистами ганятися, ніякої користи з цього не вийде. Через те не вийде, що ви не вмієте цього робити, і Кивай помітить, що ви за ним стежите, раніш, ніж ви зможете його заарештувати. Крім того, не бачу вже такої необхідности, щоб перетворити комсомольський осередок в добровільну агентуру карного розшуку.

— Іванецький, ти не хочеш попросту розуміти нас. Уперся на одному: пінкертони, каррозшук — і ні на крок... А нам здається, що є така необхідність. Цим ми можемо позбавити Республіку од злочинців! Цим ми самі собі доведемо, що ми не безпритульні, а комсомольці!.. Чого ти втручаєшся й хочеш перешкодити нам?



— Та не перешкоджати я вам хочу, а переконатися, що ви дійсно знайшли щось таке, що відучить вас од ваших некомсомольських вибриків...

— Будь певний, відучить... І це, між іншим, кращий засіб для вироблення витриманости в Бита, ніж за-  
слання його в Сеїт-Елі. Спробуй його, залиш Бита тут на два тижні. І коли за ці два тижні наш осередок не виправиться, я даю слово честі, що сама підведу питання про подорож Бита в Сеїт-Елі... Тепер же присутність його нам до зарізу потрібна: Кивай — ти ж сам бачиш — це не дитяча іграшка, а реальний факт, і тобі доведеться таки звернути на нього більш уваги. Крім того, Округом призначив нам виступ... Між іншим, хлопці ніскільки не сумніваються, що це новий твій вибрик, щоб поставити їх у неприємне становище.

— А ти?

— Одверто кажучи, я до оції розмови з тобою так само думала.

— Тепер же?

— Тепер же думаю трохи інакше... Ти напевно вико-  
нуеш вашу умову: натискувати на осередок з двох боків і не давати часу на п'янство й до того подібне. Ти зробив правильно. От тільки небагато ти нам часу на підготовку дав — тиждень.

— Я так і хотів, щоб вам ні охнути, ні дихнути. Коли не охатимете, і устигнете.

— Устигнемо. Я вже постараюсь... Бита й Самой-  
ленка я вже розпалила, ну, а вони зуміють як слід роздраконити братву... Ну, так як же: лишиш нам Бита на два тижні?

Іванецький не відповів: після короткого стукоту в двері, в кабінет хутко ввійшов керсправами з папірцем у руці. Глянувши на Зіну, він весело підморгнув Іванецькому й простяг до нього принесеного папірця.

Той продивився його раз, а потім і другий, і поклав його перед себе, прикривши долонею.

— Ну, що? — спитав керсправами.



— Нічого, — посміхнувся Іванецький. — Ясно, що на прохання ДПУ не напишеш: „Одмовити“. Тільки воно трохи запізнилось — якраз ми от тут з товаришкою рішили лишити Бита в будівників ще на два тижні.

ДАЛІ БУДЕ

СУАД ДЕРВІШ

## ЩО ВОНА СКАЗАЛА МОРЮ

ПЕРЕКЛАД З ТУРЕЦЬКОЇ

Море олов'яного кольору, олов'яно важке море, взяло її в свої обійми, втягло в себе і голосним шепотом зашуміло їй в уха.

— Шкода... Шкода! Ти така молода й красна. Там, далеко, далеко від мого олов'яного мороку — небо. Там квіти й повітря. А на моїм моховитім, вохкім камінню твоє життя буде вічною ніччю, ніччю чорною, як смола, чорною, як злочин, чорною, як злидні, як голод, як безнадія.

Але молода жінка благала води, в які вона поволі занурялася.

— Не пускайте мене. Не пускайте... Мені страшно! Не ваших... глибина боює я... ні! Я боюся барв і блисків світу. Ні! Ні! Я не хочу знов назад. Я не хочу вертатися, щоб бачити небо, щоб грітися на сонці, щоб квітчатися, щоб знов все дістати, що ви так вихваляєте. Я краще спочину в ваших глибинах... Я хочу забути і ніч, і небо, і зорі, і місяць — відпочити.

Не пускайте мене... Змилюйтеся! Коли б ви знали... Ой, коли б ви знали, що навіть сонце, яке вас щодня голубить, яке щовечора зникає, щоб другого ранку знов показатися, — навіть сонце немилосердне. Воно забирає ваше тепло, криється й ховається в свій чорний, темний, як ніч, палац із хмар. В дні, коли ви його найбільше потребуєте, в дні, коли ви на цілому тілі тремтите з холоду, в дні, коли ви щасливі, воно береже своє світло... і не соромиться. В найсумніші для вас



і повні журби дні — байдуже кидає на ваше горе своє золоте проміння в цілій його пишноті.

І коли б ви знали, які громи й блискавиці, які грози й циклони, які лиха й муки для людства криє в собі це ясне блакитне небо! Ні, не відсилайте мене туди. Не випускайте мене. Я радо остануся в будь-якій кутку серед ваших вохких моховитих скель. Я хочу змішатися з вашими хвилями, обернутися в ніщо і забути своє „я“.

Але хвилі так само шуміли у вуха жінці, яка, щоб заподіяти собі смерть, покинула світ і віддалася у вохкі обійми моря.

— О, молоде створіння, ти не знаєш, що то є морок, що то є порожнява. В нашій вохкій глибині немає ніжного вогню, що міг би зогріти твоє бідне тіло. Тут панує тільки вічний холод, вічна темрява й пустеля.

— Ні... Тільки ваші мокрі холодні обійми можуть погасити вогонь обурення й страждання у мене всередині. Я хочу вічно спочивати у ваших обіймах. Коли б я розповіла вам про цей нікчемний світ, ви б не відсиляли мене назад. Коли б ви знали злобу цієї землі, що перед її високими скелями ви співаєте ваших сумних мелодій, то ви б мене, котра, благаючи, пригортається до вас, котра в вас шукає порятунку, котра утекла у ваші обійми,—ви б мене держали міцно, роздушили б і знищили моє тіло і не дали б йому вернутися до того світу.

Ах, коли б я могла висловити те, що почуваю я в серці своєму, який огидний мені світ, як ненавижу я життя! Хіба не знаєте, що діється там, куди надять вас сонце, квіти, повітря й птахи? Що діється там щогодинно? То знайте, що пташки цвірінькають пісні, щоб інші світи не чули крику обуреного людства. І що квіти там, де брати душать один одного, розцвітають, напоєні людською кров'ю. Сама земля живиться зогнилим м'ясом нечутливих трупів. Щодня живиться, ковтаючи тисячі тіл, ненаситний велетень: земля.



Там, куди ви мене відсилаєте, щастя — байка і правда — казка. Життя — це бенкет смутку і на той бенкет запрошене ціле людство. Вино на тім бенкеті — сльози, а ридання — музика.

Один пильнує нагоди вкрасти в другого хліб з рук, жінку з дому й гроші з кишені. Діти за жменю золота продають батька, матір, що згодували їх власним тілом і кров'ю. Друг — то тільки мрія, що її справді не буває. Один другому ворог: від учителя, що зрікається показати вам справедливу дорогу, до собаки біля ваших дверей.

Бідняк — то ледар, що заздрить на маєток багатого. Багач — то дикун, що без вагання живиться потом і шпиком бідних.

Мати нещаслива й жалюгідна, бо ви вічно винуете її і скидаєте на неї відповідальність за те, що вона появила вас на світ, батько мусить день при дні робити підлі вчинки, щоб годувати себе й своїх дітей. Діти немилосердні: вони безнастанно чинять вам прикrostі своїми помилками і мучать раз-у-раз новими муками.

Кохані... О... за них краще не говорім... так гидко, так страшно гидко це!

Життя — повинність, яку ви мусите виконати, хочете того чи ні, смерть — непроханий гість, що завжди приходить тоді, коли його найменше бажають. Голод є наслідок переситу чужих шлунків. Слабість — жорстокість бога, якому ви щодня молитесь. Родичі — це збори суддів, завжди готових засудити вас, якщо ви зробите помилку. Сусіда — чваньковита недобррозичливість — він заздрить навіть на рожевий куц у вашім саду і на вазон у вашому вікні. Колега по професії — конкурент, що намагається видерти вам з рота шматок хліба, занাপастити вас за вашою спиною хитрощами й неправдою. Вчений — егоїст, що поважає тільки себе. Шахрай — одинока людина, що у всьому має щастя. Кожний щодня послугується неправдою, щоб одурити другого. Хитрощі — одинокий спосіб досягти успіху.